

تحلیلی بر مطالعات حکومت‌داری از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) با بهره‌گیری از روش فراترکیب

داوود حسین پور^۱

وجه‌اله قربانی^۲

بهر روز رضایی منش^۳

علیرضا علیخانزاده^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۰۳

چکیده

الگوی حکومت‌داری موضوعی است که از ابتدای انقلاب، برای اندیشمندان و صاحب‌نظران علوم سیاسی و مدیریت دولتی مطرح بوده است. امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران و انقلاب اسلامی، نه تنها رهبر جامعه، بلکه تئورسین انقلاب نیز بود و می‌باید نظر ایشان راجع به الگوی حکومت‌داری مشخص شود. با توجه به هدف پژوهش که مرور و تحلیلی بر پژوهش‌ها در حوزه حکومت‌داری مبتنی بر اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) است، راهبرد پژوهش فراترکیب است. در این پژوهش ۹۷ پژوهش مشخص شد که از این تعداد، ۶۷ مقاله و سند علمی برگزیده شد و مورد تحقیق و بررسی قرار گرفت. از این ۶۷ مقاله، ۲۸ پژوهش به عوامل حکومت‌داری و ۳۹ تحقیق دیگر به مبانی و تشریح تک‌عامل پرداخته است. در این بین ۱۴ عامل استخراج شد. این ۱۴ عامل شامل قانون‌گرایی (الهی)، آزادی، ولایت فقیه به‌عنوان نقش محوری در حکومت‌داری، جمهوریت و مردم‌گرایی، تربیت و سعادت بشر به‌عنوان هدف اصلی حکومت‌داری، عدالت، استقلال، نظارت و پاسخگویی، رعایت مصلحت عمومی، خدمت‌گزاری، وحدت، امنیت و رفاه، عقلانیت و مبارزه با فساد است. از سوی دیگر با بررسی پژوهش‌ها در ارتباط با اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) چهار رویکرد، شامل علوم سیاسی، حقوق اساسی، دینی و مدیریت دولتی مشاهده شد.

کلید واژه‌ها: حکومت‌داری از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، عوامل حکومت در اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، جمهوریت و رأی مردم در حکومت‌داری امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه).

۱. نویسنده مسئول: دانشیار گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

hosseinpour@atu.ac.ir

۲. دانشیار گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

ghorbanizadeh@atu.ac.ir

۳. دانشیار گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

rezaeemanesh@gmail.com

۴. دانشجوی دکتری، گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

a.alikhazadeh@chmail.ir

مقدمه

در جهان مدرن و به دلیل رشد فرایندهای جهانی شدن، جوامع و مکاتب مختلف سعی می‌کنند ساختارها و چگونگی حکمرانی و مدیریت خود را به دیگر جوامع تحمیل کنند و آن را جهان‌شمول و دارای قابلیت الگوبرداری بدون دخل و تصرف در میان جوامع مختلف نشان دهند؛ این خود را در قالب‌های مختلفی نشان می‌دهد که در عصر حاضر یکی از مهم‌ترین آن‌ها یگانه جلوه‌دادن چگونگی حکمرانی و مدیریت و نظریه‌های مربوط به آن است (حجازی‌فر، ۱۳۹۶).

از سوی دیگر در سال‌های اخیر به دلیل رواج فرایندهای جهانی علمی مدعیات فرااقتضایی نظریات علم مدیریت به ویژه حوزه مدیریت دولتی و حکمرانی به دلیل غلبه مکاتب مابعد اثباتی، مانند مکاتب تفسیری و پست مدرن، زیر سؤال رفته است و هر نظریه‌ای متناسب با اقتضائات فرهنگی و تاریخی خاص آن تجویز می‌شود. مطابق مبانی این مکاتب، ارائه نظریات جهانی و عامگرا به دلیل توجه‌نکردن به معانی رفتار کنشگران، عینیت‌نداشتن واقعیت اجتماعی در خارج از اندیشه مردم برساخته‌بودن تعاملات اجتماعی توسط کنشگران و تجربی نبودن سامانه معنایی امر واقع، فاقد کارآمدی و حتی معناداری است (نصرت‌پناه و بخشی، ۱۳۹۷).

حکومت‌داری است که مسیر کلی حرکت جامعه را ریل‌گذاری می‌کند و متضمن منافع است. از آنجا که داشتن الگوی مدیریت دولتی متناسب با ارزش‌های هر جامعه ضرورتی انکارناپذیر است، لازم است الگوی حاکمیت هر جامعه متناسب با ارزش‌ها و فرهنگ هر جامعه مشخص و تبیین شود (حجازی‌فر، ۱۳۹۶). حضرت امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) به‌عنوان بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران و انقلاب اسلامی، نه تنها رهبر جامعه، بلکه نظریه‌پرداز انقلاب بودند و برای اداره جامعه مطالب زیادی را بیان کرده‌اند و صاحب‌نظر هستند. اندیشه ایشان نه در زمان وقوع یا پس از شکل‌گیری آن، بلکه در سال‌ها قبل از آن بیان و تبیین شده بود که از جمله آن می‌توان به کتابهای حکومت اسلامی، البیع و ولایت فقیه اشاره کرد. به‌منظور فهم الگوی حکومت‌داری از دید امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، اندیشمندان زیادی در طول سالهای پس از انقلاب قلم‌فرسائی کرده‌اند. دوره حکومت‌داری امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، با دوره هشت‌ساله دفاع مقدس همراه بود که پیروزی در آن، خود نشانه‌ای از کارآمدی الگوی حکومت‌داری از دیدگاه ایشان است. الگوی حکومت‌داری از آنجا مورد تأکید و علاقه پژوهشگران و دانشمندان قرار می‌گیرد که بهره‌وری لازم را داشته باشد؛ لذا مطالعه و پژوهش در این زمینه می‌تواند تجربه موفق حکمرانی در دفاع مقدس را به دیگر حوزه‌ها در سال‌های آینده متصل

کند و نظام را در جنگ‌های دیگر پیروز گرداند. در این پژوهش سعی شده است تا مروری بر این پژوهش‌ها صورت گیرد و تبیین شود که از دیدگاه‌های مختلف پژوهشگران، چگونه به این مقوله پرداخته شده است و به چه نتایجی رسیده‌اند. در نهایت این پژوهش‌ها با یکدیگر مقایسه می‌شود و ملاحظه می‌شود فراوانی عوامل حکومت‌داری از نظر ایشان چیست.

مروری بر مبانی نظری پژوهش

از نظر واژه‌شناسی، حکمرانی به واژه یونانی «کوبرنا»^۱ به معنی هدایت کردن یا اداره کردن بر می‌گردد و توسط افلاطون دربارهٔ چگونگی طراحی نظام حکومت استفاده شده است. این اصطلاح در فرهنگ آکسفورد با واژه حکومت مترادف به کار رفته است. بانک جهانی، حکمرانی را روشی تعریف می‌کند که بر اساس آن قدرت بر مدیریت اقتصادی کشور و منابع اجتماعی آن برای رسیدن به توسعه اعمال می‌شود (یعقوبی، ۱۳۸۹). واژه حکمرانی در فرهنگ لغت امریکایی هریتج^۲، «فعالیت، شیوه عمل یا قدرت حکمرانان دولت» معنا و در فرهنگ لغت انگلیسی آکسفورد، حکمرانی «فعالیت یا روش حکمرانان، اعمال کنترل یا قدرت بر فعالیت‌های زیردستان و نظامی از قوانین و مقررات» تعریف شده است. کمیسیون حکمرانی جهانی در سال ۱۹۹۴ حکمرانی را به این صورت تعریف می‌کند: مجموعه بسیار وسیعی از روش‌ها که اشخاص و مؤسسات، هم در بخش خصوصی و هم در بخش عمومی با آنها به اداره امور مشترک خود می‌پردازند (میدری، ۱۳۸۳).

دربارهٔ مبانی معرفت‌شناختی حکومت‌داری در مدیریت دولتی سنتی، نظریه‌های سیاسی حاکم است و در مدیریت دولتی نوین نظریه‌های اقتصادی و در خدمات عمومی نوین، نظریه‌های دموکراسی حاکم است. سؤالی که در باره اندیشه امام در زمینهٔ حکومت‌داری مطرح می‌شود، این است که مبانی معرفت‌شناختی ایشان چیست.

امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) در تاریخ ۴ تیر ۱۳۵۸ و در جمع نیروهای سپاه قرچک ورامین می‌فرمایند: «ما آن چیزی را که می‌خواهیم، حکومت الله را می‌خواهیم؛ حکومت خدا را می‌خواهیم. ما می‌خواهیم قرآن حکومت کند بر ما. ما می‌خواهیم قوانین اسلام بر ما حکومت کند. ما هیچ حکومتی را جز حکومت الله نمی‌توانیم بپذیریم و هیچ دستگامی را که بر خلاف قوانین اسلام باشد نمی‌توانیم بپذیریم و هیچ رأیی را که بر خلاف رأی اسلام باشد و رأی شخصی باشد؛ رأی گروهی باشد؛ رأی

1. Kuberna
2. American Heritage dictionary

حزبی باشد، ما نمی‌توانیم بپذیریم. ما آن را می‌توانیم بپذیریم که قانون اسلام حکم‌فرمایی کند. ما تابع اسلام هستیم. ما تابع قانون اسلام هستیم و جوان‌های ما خونشان را برای اسلام داده‌اند. جوانهای ما آن قدر جدیت کردند، می‌گفتند ما اسلام را می‌خواهیم. ما احکام اسلام را می‌خواهیم» (صحیفه امام، ج ۸: ۲۸۱ تا ۲۸۵). ایشان در جمع اهالی کنگاور در تاریخ ۲۵ آذر ۱۳۵۸، می‌فرمایند: «خیال می‌کردند حکومت اسلامی مثل حکومت این رژیم‌های متداول عالم است. اسلام همه چیز است؛ برای این که دستور خدای تبارک و تعالی است و برای همه ابعادی که انسان دارد. در هیچ رژیمی از رژیم‌های دنیا این مسائلی که در اسلام مطرح است، مطرح نیست. در دنیا تمام حکومت‌ها همان مسئله حکومت مطرح است و اکثرشان حکومت جائزانه است؛ اگر نگوییم همه‌شان. در اسلام حکومت یک راهی است برای آنکه مقصد اسلام است و این تعلیماتی که از اسلام آمده است، هم شامل زندگی طبیعی انسان است؛ لکن مقصد این نیست و هم شامل ترقیات معنوی انسان است تا برسد به جایی که انسان یک انسان الهی بشود که آن مقصد است. تمام دستورات اسلام برای ترقی دادن انسان است از عالم طبیعت به ماورای عالم طبیعت.» (صحیفه امام، ج ۱۱: ۲۶۲ تا ۲۶۶). این موارد نشان می‌دهد که مبانی معرفت‌شناختی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) دین و به‌طور خاصه دین اسلام است که به دیگر ارکان حکومت سایه می‌افکند.

با توجه به این مطالب، مشخص می‌شود امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) درباره عوامل و ویژگی‌های حکومت‌داری نظریات فراوان و گسترده‌ای دارند که بعضاً با برخی نظریات مدیریت دولتی نزدیک و گاهی دور است. در اواخر سده چهاردهم هجری قمری، حضرت امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، به‌عنوان نخستین فقیهی که به تشکیل دولت شیعی موفق شد، نظریه خاص خویش را درباره دولت در فقه شیعه بیان کرد که به نظریه ولایت انتصابی مطلق فقها مشهور شد. این نظریه در شکل دهی به بافت و ساخت حکومت در ایران پس از انقلاب اسلامی نقش بی‌بدیلی ایفا کرد. قانون اساسی، این نظریه را به مثابه الگوی حکومت‌داری و مبنای حکومت‌داری در جامعه متبلور کرد و بر وصف تغییرناپذیری آن تأکید فراوانی کرده است. بر این مبنای عالیترین مقام رسمی کشور، ولی مطلق فقیه است که اختیارات خویش را در حوزه عمومی با شرط تقید به موازین شرعی اعمال می‌کند. مطابق با نظریه ولایت مطلق فقیه، ولی مطلق فقیه، کار ویژه سلبی و ایجابی دارد؛ به سخن دیگر، او علاوه بر کشف و مخالفت با موارد غیر اسلامی، اعلام و صدور دستور اجرای احکام و قواعد فردی و اجتماعی دین را عهده‌دار است (بالوی و بیات، ۱۳۹۳). شاید بتوان در پاسخ سؤال اول گفت، مبانی معرفت‌شناختی در الگوی حکومت‌داری امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) نظریه ولایت فقیه است و در رویکرد پاسخگویی، هم دولت پاسخگویی

مردم است و هم ولی فقیه که مدافع حقوق مردم و صیانت از موازین الهی است.

مدیریت دولتی و حکمرانی

پس از کنفرانس مینوبروک که به محوریت والدو برگزار شد، سیر توسعه بازپردازی شد به طوری که پس از نقد صریح اداره دولتی نوین بر اداره دولتی سنتی، حداقل پنج رویکرد جدید شکل گرفت که به تعبیری می‌توان آن‌ها را سنتزهای دیالکتیک نظری اداره دولتی سنتی و نوین دانست؛ سنتزهایی قاتل که بر رویکرد اداره دولتی نوین و سنتی، گرد و غبار و فراموشی نشانند. تحلیل نظری چرایی فراموشی نهضت اداره دولتی نوین، کمک شایان توجهی است به بازشناسی هویت اداره دولت و حکومت و مدیریت دولتی. دوره تاریخی ۱۹۲۰ تا ۱۹۷۹، دوران رویکرد سنتی به اداره دولت بود. شاید بتوان مهمترین اصول مورد تأکید اداره دولتی سنتی را به این شرح فهرست کرد (پورعزت، ۱۳۹۲):

۱. جداسازی سیاست از اداره به طوری که تدوین خط‌مشی به سطح سیاسی و اجرا به سطح اداری واگذار شود.

۲. کار و عرضه خدمات از طریق حکومت و توسعه بروکراسیهای دولتی به حدی که بتواند خدمات رفاهی مناسبی به جامعه عرضه کند.

۳. توسعه استانداردها و تأکید بر فراگردهای اجرای کارها (به جای نتایج) با این فرض که در صورت اصلاح فراگردها، نتایج نیز اصلاح می‌شود.

پس از اولین کنفرانس مینوبورک با فراخوان والدو، نهضت اداره دولتی نوین صورت‌بندی شد. فردریکسون در مقاله‌ای به نام «به سوی اداره دولتی نوین»، تمایل آتشین به برابری اجتماعی را از جمله ویژگی‌های ضروری برای کارگزاران دولتی قلمداد کرد (شفریتز و هیدی، ۱۹۹۷)؛ بدین ترتیب هرچند اداره دولتی سنتی، اداره دولتی نوین را در خود پرورش داد و میانی نظری آن را به بلوغ نسبی رساند، اداره دولتی نوین مبادی رویکرد سنتی را به انتقاد گرفت و نوعی تضاد دیالکتیکی را نمایان ساخت. حاصل این تضاد دیالکتیکی، شکل‌گیری پنج سنتز متفاوت بود که در قالب رویکرد های ذیل مطرح شد (پورعزت، ۱۳۹۲):

۱. مدیریت دولتی نوین^۱

۲. حکومت کارافزین / بازافزینی حکومت^۲

۳. حکومت الکترونیک^۱

1. New public management

2. Reinventing government / entrepreneur government

۴. حکمرانی خوب^۲

۵. خدمات دولتی نوین^۳

از اواخر دهه ۹۰، نهادهای بین‌المللی سیاست‌گذاری اقتصادی همچون بانک جهانی، برنامه عمران سازمان ملل و تا حدودی صندوق بین‌المللی پول، سیاستی را به نام حکمرانی خوب به عنوان کلید معمای توسعه مطرح کردند (میدری، ۱۳۸۳).

بانک جهانی از ابتدای تأسیس در سال ۱۹۴۵ تا کنون بر سیاست‌های اقتصادی کشورهای در حال توسعه تأثیر قابل توجهی داشته است. دوره اول از سال ۱۹۴۵ شروع می‌شود و تا سال ۱۹۷۱ ادامه می‌یابد. این اثرگذاری بر سیاست‌های اقتصادی کشورهای در حال توسعه و توصیه‌های این نهاد را می‌توان در سه دوره از یک‌دیگر جدا کرد: دوره نخست از سال ۱۹۴۵ شروع می‌شود و تا سال ۱۹۷۱ ادامه می‌یابد. در این دوره بانک جهانی وظیفه خود را به اعطای وام و تأمین مالی طرح‌های عمرانی مانند راه‌سازی، مدرسه، سد و... برای کشورهای آسیب‌دیده از جنگ جهانی دوم و کشورهای تازه استقلال یافته محدود می‌کند. در اواخر دهه ۸۰ میلادی بانک جهانی پس از یک دهه تجربه اجرای سیاست‌های تعدیل ساختاری در بسیاری از کشورهای آفریقایی در بررسی‌های خود به نکته تازه‌ای دست یافت. «شماری از مطالعات نشان داد که حکمرانی مسئله‌ای اساسی در راهبرد توسعه کشورهای است که عملکرد آن‌ها ضعیف است. مهمترین مطالعه در این زمینه کشورهای آفریقایی بودند. مطالعه سال ۱۹۸۹ برای نخستین بار آشکار ساخت که مسئله حکمرانی موضوعی محوری است که باید در کشورهای آفریقایی مورد توجه قرار می‌گرفت تا این کشورها موفق به توسعه می‌شدند» (یعقوبی، ۱۳۸۹).

برخی اندیشمندان نیز معتقدند در سطوحی از علم مدیریت مانند حوزه علم سازمان، دانش نافع از دید مطالعات فراتئوریک، دانش بومی و نه جهان‌شمول است؛ لذا نظریه‌های سازمان و مدیریت جهان‌شمول نیست و باور به مفیدبودن آنها سبب تکرار در کاربرد آنها شده است. نظریه‌ها واقعیت نیست؛ پس یافتن قوانین تغییرناپذیر در علم سازمان تلاشی بیهوده است. این نگاه به دانش مدیریت و در پی آن مدیریت دولتی به رد مقتضیات جهانی مسائل و نیازهای این دانش منجر شد و در نتیجه تأکید صرف بر بومی‌بودن آن‌ها و نفی نظریات عام و جهانی در علم مدیریت شد. به نظر می‌رسد در این فضا

1. E-government
2. Good governance
3. New public service

تحلیلی بر مطالعات حکومت‌داری از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) با بهره‌گیری از روش فراترکیب

لازم است نظریه‌پردازان مسلمان نیز جایگاه خود را نسبت به این مسئله روشن کنند و بتوانند با تکیه بر مبانی جهان‌بینی اسلامی، نگاه اسلامی به مدیریت را نمایان سازند و نظریه مناسب را عرضه کنند؛ چراکه افراد و جوامع انسانی در جهان‌بینی اسلامی مسائل و نیازهای واقعی مشترک دارند که بر اساس آن مسائل و نیازها می‌توان صحبت از ارائه نظریاتی جهان‌شمول کرد تا قابل عرضه برای تمامی جوامع انسانی و قابل استفاده در تمام عرصه‌های علمی مربوط باشد؛ بنابراین باید نقاط تقابل نگاه اسلامی در عرصه نوعی مدیریت جوامع و نظریه‌پردازی در این عرصه با نوع (انواع) نگاه به علم مدیریت در فضای جهانی کنونی تبیین و مشخص شود مدیریت و حکمرانی مطلوب نظام اسلامی - حتی برای مدیریت دیگر جوامع - چه ویژگی‌ها و مؤلفه‌هایی دارد تا از این طریق امکان ارائه نظریه حکمرانی اسلامی بر مبنای جهان‌بینی آن و تفاوتش با ادبیات روز مدیریت دنیا فراهم شود (نصرت‌پناه و بخشی، ۱۳۹۷)؛ از این‌رو برای جامعه لازم است نه تنها الگوی حکمرانی بومی ایرانی طراحی شود، بلکه باید این الگو تحت تأثیر و بر مبنای عقاید دینی عموم جامعه باشد. امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) که نظریه‌پرداز و محور انقلاب اسلامی بوده‌اند برای این موضوع گفتمان‌سازی و فکر مناسبی را مطرح کرده‌اند که هم با ارزشها و الگوهای اداره جامعه از دید اسلام متناسب و هم در طول سالیان پس از انقلاب نشان داده از کارآمدی مناسبی برخوردار است.

پیشینه پژوهش

در بررسی اولیه ۹۷ پژوهش مرتبط با اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) در حوزه سیاست، اداره جامعه و حکومت‌داری یافت شد. از بین این پژوهش‌ها، ۶۷ پژوهش مرتبط با هدف پژوهش انتخاب شد. با جستجو در مراجع مختلف، پژوهشی پیش از سال‌های ۷۷ یافت نشد و منابع تا انتهای سال ۹۹ جمع‌آوری شد. فهرست پژوهش‌های مورد بررسی در جدول شماره ۱ آمده است. از آنجا که تحلیل پژوهش‌های مرتبط با هدف پژوهش در بخش یافته‌های پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است در این بخش به توضیح بخش پیشینه بیش از این پرداخته نمی‌شود.

جدول ۱. پژوهش‌های مرتبط با حکومت‌داری از دیدگاه اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)

ردیف	عنوان	منبع
۱	امام خمینی و چالش‌های نظری حکومت ولایی	خسروپناه، ۱۳۷۷
۲	اندیشه های فقهی - سیاسی امام خمینی	قاضی زاده، ۱۳۷۷
۳	سیاست و حکومت در نظریه سیاسی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	کریمی، ۱۳۷۷
۴	امام خمینی و مبانی فکری حکومت اسلامی	جعفر پیشه، ۱۳۷۸
۵	شرایط حکومت دینی به قرائت امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	پزشکی، ۱۳۷۸
۶	مفهوم حکومت اسلامی و جمهوری اسلامی از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	فراستی، ۱۳۷۸
۷	حکومت در اندیشه امام خمینی	محموظی، ۱۳۷۸
۸	سیاست و مبانی حکومت مطلوب در وصیتنامه امام خمینی	کوشکی، ۱۳۷۸
۹	حکومت اسلامی و رهبری آن از نظر امام خمینی ره	شیخ الاسلامی، ۱۳۷۸
۱۰	مبانی حکومت اسلامی در اندیشه امام خمینی	خالقیان، ۱۳۷۹
۱۱	منشأ مشروعیت حکومت در اندیشه سیاسی اسلام و امام خمینی	ابراهیم‌زاده آملی، ۱۳۷۹
۱۲	دین در اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) (۲): نهاد حکومت در تفکر دینی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	ابراهیمی‌زاده، ۱۳۸۰
۱۳	رابطه ماوراء الطبیعه با جامعه و حکومت در اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه): گفتمان فکری - سیاسی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	باوند، ۱۳۸۰
۱۴	تبارشناسی نظریه حکومت در اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	درخشه، ۱۳۸۰
۱۵	مقایسه اندیشه سیاسی امام خمینی و محقق نایینی در مورد نقش مردم	مقیم، ۱۳۸۰
۱۶	کارآمدی دولت در اندیشه سیاسی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	رضوانی، ۱۳۸۱
۱۷	جایگاه گفتمان جمهوریت در اندیشه سیاسی امام خمینی و تأویل‌های مترتب آن	شکوری و صالحی، ۱۳۸۲
۱۸	امام خمینی، انقلاب اسلامی و شالوده‌شکنی سطره گفتمان‌های رسمی در حوزه سیاست (۱)	نامدار، ۱۳۸۳
۱۹	کارآمدی حکومت اسلامی در اندیشه سیاسی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	رضوانی، ۱۳۸۴
۲۰	امام خمینی، انقلاب اسلامی و شالوده‌شکنی سطره گفتمان‌های رسمی در حوزه سیاست (۷) / امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، فقیه شیعه و بازفرینی زبان فکری جدید در سیاست	نامدار، ۱۳۸۵
۲۱	امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، انقلاب اسلامی و شالوده‌شکنی سطره گفتمان‌های رسمی در حوزه سیاست (۶) انقلاب اسلامی انقلاب معنویت، عقلانیت و عدالت	نامدار، ۱۳۸۵
۲۲	امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، انقلاب اسلامی و شالوده‌شکنی سطره گفتمان‌های رسمی در حوزه سیاست (۸) انقلاب اسلامی، انقلاب بازاندیشی خردورزانه	نامدار، ۱۳۸۵
۲۳	اندیشه حکومت اسلامی، نقطه عطفی در نهضت امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) (نگاهی تاریخی به کتاب حکومت اسلامی)	رنجبریان، ۱۳۸۵
۲۴	پیامبر اعظم (صلی‌الله‌علیه و آله) و تشکیل حکومت در دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	رضانژاد، ۱۳۸۶
۲۵	حکومت توسط قانون در اندیشه سیاسی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	حیدری، ۱۳۸۶
۲۶	بررسی مقایسه‌ای حکومت و مصلحت در اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) و علامه طباطبایی	یزدانی مقدم، ۱۳۸۷

تحلیلی بر مطالعات حکومت‌داری از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) با بهره‌گیری از روش فراترکیب

۲۷	اهداف و اصول حاکم بر حکومت اسلامی از دیدگاه حاج آقا نور الله اصفهانی و امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	ابوطالبی، ۱۳۸۷
----	---	----------------

ادامه جدول ۱. پژوهشهای مرتبط با حکومتداری از دیدگاه اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)

ردیف	عنوان	منبع
۲۸	بررسی کارآمدی حکومت از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	صدرا و کرم زادی، ۱۳۸۸
۲۹	نظام سیاسی در دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) سو علامه نایینی (بررسی مقایسه ای مؤلفه‌های شکلی و محتوایی نظام سیاسی دوران غیبت)	موسوی و درودی، ۱۳۸۸
۳۰	نقش حکومت در تربیت؛ بررسی مقایسه‌ای دیدگاه افلاطون و امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	فوزی و کریمی بیرانوند، ۱۳۹۰
۳۱	نقش و جایگاه مردم در حکومت اسلامی در اندیشه سیاسی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) و شهید صدر (مقایسه مبانی نظری و مؤلفه‌های ذهنی و عینی مردم سالاری)	موسوی و دوردی، ۱۳۹۱
۳۲	راهکارهای دورنی و بیرونی نظارت در حکومت اسلامی با تأکید بر آرای امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	فوزی و بابایی، ۱۳۹۱
۳۳	رابطه آزادی و انتقاد سیاسی در حکومت اسلامی با تأکید بر اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)	عبدلی، ۱۳۹۲
۳۴	ملت‌سازی در اندیشه و اخلاق حکمرانی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	طاهری عطار و دیگران، ۱۳۹۲
۳۵	غایت اصلی حکومت دینی از دیدگاه اسلام	آذرطوس، ۱۳۹۲
۳۶	اندیشه حکمرانی و مبنای مشروعیت سیاسی دولت از دیدگاه آیت‌الله العظمی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	بالوی و بیات، ۱۳۹۳
۳۷	طرح حکومت اسلامی در اندیشه امام خمینی و سید قطب؛ مصر و ایران، قطب و امام (رحمته‌الله‌علیه)	عوض و خسروشاهی، ۱۳۹۳
۳۸	بررسی نظریه ولایت فقیه و تئوری حکومت اسلامی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) در کتاب تحریرالوسیله	علیزاده، ۱۳۹۳
۳۹	مقبولیت و مشروعیت رهبر حکومت اسلامی در اندیشه ملاصدرا امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	رنجبرزاده و جوارشکیان، ۱۳۹۳
۴۰	بررسی تطبیقی ویژگیهای حکومت اسلامی از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) و سید قطب	بوذری نژاد و دیگران، ۱۳۹۴
۴۱	بررسی دیدگاه‌های امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) در دو کتاب کشف‌الاسرار و تحریرالوسیله (با تکیه بر نظریه ولایت فقیه و تئوری حکومت اسلامی)	علی زاده و خاتمی، ۱۳۹۴
۴۲	تحلیل و بررسی نظریه وجوب تحصیل حکومت در دوران غیبت در اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	شاکری زواردهی و مختاری، ۱۳۹۴
۴۳	رسالت و کارکرد اعتلابخشی حکومت از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	جمشیدی و صفری، ۱۳۹۴
۴۴	جایگاه مصلحت در حکومت اسلامی با تأکید بر اندیشه فقهی - سیاسی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، حکومت اسلامی	موسوی، ۱۳۹۴
۴۵	نقش مصلحت در حکومت اسلامی از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	حقیقت، ۱۳۹۴
۴۶	بررسی مؤلفه‌های حکمرانی خوب از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	عیوضی و مرزبان، ۱۳۹۵

نشریه علمی مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال نوزدهم، شماره ۹۰، زمستان ۱۳۹۹

۴۷	شاخصهای نظام سیاسی مطلوب از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) و آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)	جاویدی و بهروزی لک، ۱۳۹۵
۴۸	نظریه دولت مطلوب در اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	رکابیان و لکزایی، ۱۳۹۵
۴۹	ادله عقلایی لزوم مشورت در حکومت اسلامی با رویکردی بر سیره امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	ارسطا و شیخ الملوک، ۱۳۹۵
۵۰	حقوق شهروندی از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	شادمانی، ۱۳۹۵
۵۱	کرامت انسانی و حق شهروندی در اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	پرواز و دیگران، ۱۳۹۵

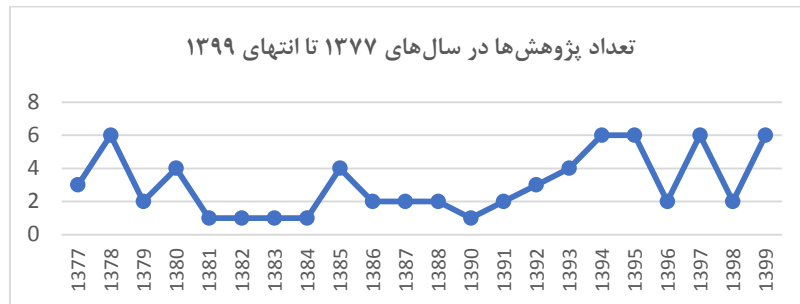
ادامه جدول ۱. پژوهشهای مرتبط با حکومتداری از دیدگاه اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)

ردیف	عنوان	منبع
۵۲	مقایسه اندیشه سیاسی شیخ فضل‌الله نوری و امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) درباره حکومت در زمینه مبانی فقهی، حدود اختیارات، نقش روحانیت، مشروعیت، مصلحت و قانونگذاری	شاهسوند و دیگران، ۱۳۹۶
۵۳	تحلیل گفتمان دیدگاه‌های امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) درباره حقوق متقابل حکومت و مردم	فیروزجایی و دیگران، ۱۳۹۶
۵۴	مؤلفه‌های حکمرانی در اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	علیخانزاده و نجاری، ۱۳۹۷
۵۵	نقش و جایگاه مردم در ساختار جامعه در اندیشه اجتماعی فقهای معاصر با تأکید بر آرای امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	مردنی، ۱۳۹۷
۵۶	الگوی مطلوب حکمرانی از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) و سید قطب؛ بررسی تفاوتها و شباهتها	جلیل‌زاده و لعل علیزاده، ۱۳۹۷
۵۷	بررسی آرا و اندیشه‌های امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) درباره حکومت اسلامی	رحمانی، ۱۳۹۷
۵۸	حکومت از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) و آیت‌الله بروجردی (ره)	نیکنام و ملاتکه، ۱۳۹۷
۵۹	حکومت‌سالاری بر مبنای ولایت فقیه استراتژی انقلابی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	فرحزادی، ۱۳۹۷
۶۰	عوامل مؤثر در مشروعیت حکومت ولایت فقیه از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	موحدیان و افتخاری، ۱۳۹۸
۶۱	حکمرانی شایسته در اندیشه و عمل سیاسی امام خمینی	محمودی کیا، ۱۳۹۸
۶۲	ساختار حکومت اسلامی - ولایی و شبکه درونی آن با تأکید بر دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) و امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)	مقیمی، ۱۳۹۹
۶۳	مبانی حکومت در قرآن و سنت از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	علوی مهر و علی یزدی، ۱۳۹۹
۶۴	نسبت عدالت و کارآمدی نظام سیاسی در اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	دارا و لعل علیزاده، ۱۳۹۹
۶۵	مبانی اخلاقی حقوق شهروندی در اندیشه سیاسی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	اسم حسینی، ۱۳۹۹
۶۶	جایگاه حقوق شهروندی در سبک سیاسی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) و آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) با تمرکز بر سه مؤلفه حق آزادی عقیده و بیان، حق مشارکت در تعیین سرنوشت و حق تحزب و تشکل	رمضانی پور و اسماعیلی، ۱۳۹۹
۶۷	مبانی معرفتی جمهوریت در اندیشه سیاسی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)	اسماعیلی و دشتکوهی، ۱۴۰۰

با بررسی سیر زمانی پژوهشها مشخص می‌شود که تقریباً پژوهشها در حوزه الگو و مؤلفه‌های حکومتداری از

تحلیلی بر مطالعات حکومت‌داری از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) با بهره‌گیری از روش فراترکیب

دیدگاه امام از سال ۷۷ آغاز شده است. در دهه ۸۰ حجم پژوهشها کاهش یافته و در دهه ۹۰ افزایش پیدا کرده است. به‌طور میانگین از سال ۷۷ تا انتهای ۹۹، سه پژوهش انجام شده است. پراکندگی این پژوهشها در سالهای مختلف در نمودار شماره ۱ آمده است.

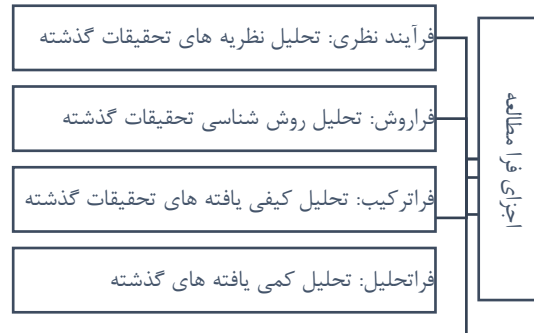

نمودار ۱. فراوانی پژوهش در سال‌های مختلف در زمینه حکومت‌داری از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)

روش پژوهش

در سال‌های اخیر با رشد پژوهش‌ها در حوزه‌های مختلف علوم و روبه‌رو شدن جامعه علمی با انفجار اطلاعات، اندیشمندان در عمل به این نتیجه رسیده‌اند که اطلاع و تسلط بر تمامی ابعاد یک رشته و به‌روزر بودن در این زمینه امکان‌پذیر نیست؛ در نتیجه پژوهشهای ترکیبی که نتیجه پژوهش‌های گذشته را ترکیبی در اختیار جامعه علمی قرار می‌دهد، گسترش روزافزون یافته است. یکی از این روش‌ها فرامطالعه است. به‌طور کلی می‌توان گفت که فرامطالعه شامل چهار قسمت اصلی است که عبارت است از: فراتحلیل^۱ (تحلیل کمی محتوای مطالعات اولیه)، فراروش (تحلیل روش‌شناسی مطالعات اولیه)، فرانظری (تحلیل نظریه‌های مطالعات اولیه)، فراترکیب^۲ (تحلیل کیفی محتوای مطالعات اولیه) (سهرابی و همکاران، ۱۳۹۰).

1. Meta -Analysis
2. Meta-Synthesis

شکل ۱. اجزای فرا مطالعه

روش این پژوهش از نوع کیفی و راهبرد آن، روش فراترکیب است. فراترکیب فرایند جستجو، ارزیابی، ترکیب و تفسیر مطالعات کمی یا کیفی در حوزه‌ای خاص است. اهمیت فراترکیب در این است که این روش شناخت جامع تر و درک عمیقتری نسبت به پدیده مورد بررسی ارائه و کمک می‌کند تصمیم‌گیری‌ها و مراقبت‌ها بر اساس شواهد علمی و یافته‌های پژوهشی انجام گیرد (فلسفی و همکاران، ۱۳۹۵: ۵۸). در واقع فراترکیب به دنبال گذشتن از سطح و رسیدن به عمق نگاهی است تا درک بهتری از هر پدیده یا شیء ایجاد کند (خانی و دیگران، ۱۳۹۹).

روش فراترکیب به خودی خود، روش خاصی را نشان نمی‌دهد؛ ولی بسته به اهداف پژوهش و آنچه مجموعه‌ای از یافته‌ها اجازه می‌دهد، می‌توان از طیف وسیعی از روش‌های کیفی استفاده کرد. مراحل هفت‌گانه اجرای فراترکیب به‌طور خلاصه بدین ترتیب است: ۱. تنظیم سؤال پژوهش ۲. بررسی نظام‌مند متون ۳. جست‌وجو و انتخاب متون مناسب ۴. استخراج اطلاعات از متون ۵. تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی ۶. کنترل کیفیت ۷. بیان یافته‌ها (حجازی‌فر و دیگران، ۱۳۹۶).

مراحل پژوهش

برای تحقق هدف تحقیق با استفاده از روش فراترکیب بر اساس الگوی سندلوسکی و باروس^۱ (۲۰۰۷) استفاده شد. این الگو هفت مرحله را شامل می‌شود (حجازی‌فر و دیگران، ۱۳۹۶)؛ بنابراین برای دستیابی به یافته‌های پژوهش، مراحل هفت‌گانه روش آن به شرح ذیل انجام پذیرفت:

گام ۱: تنظیم سؤال پژوهش: برای تنظیم سؤال پژوهش از عوامل مختلفی مانند جامعه مورد مطالعه، چه چیزی، چه موقع و چگونگی روش استفاده می‌شود. در این پژوهش، این سؤالات مورد بررسی قرار

تحلیلی بر مطالعات حکومت‌داری از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) با بهره‌گیری از روش فراترکیب

گرفت: «چه پژوهش‌ها و چه تعدادی دربارهٔ حکومت‌داری انجام شده است؟ در هر پژوهش چه الگو و مؤلفه‌هایی مطرح شده است؟ سیر پژوهش‌ها چگونه است؟ رویکردهای تحقیق از چه دیدگاهی بوده است؟»^۱

گام ۲: مرور سامانمند ادبیات: در روش فراترکیب، اسناد و مدارکی که از گذشته وجود دارد، داده‌های پژوهش به‌شمار می‌رود. برای این منظور تمام پژوهش‌ها به‌صورت پایان‌نامه و مقاله علمی - پژوهشی، مقاله علمی - ترویجی و مقاله همایش‌ها با عناوین حکومت‌داری، حکمرانی، اداره جامعه و دولت از دید امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) جمع‌آوری شد. برای جمع‌آوری این منابع به پایگاه‌های اینترنتی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)^۱، پایگاه مجلات تخصصی نور^۲، جهاد دانشگاهی^۳، مقالات علمی همایش‌های کشور^۴ و پایگاه نشریات کشور^۵ مراجعه شد. در این مرحله در فیلد عنوان و چکیده، جمعاً ۹۷ پژوهش یافت شد.

گام ۳: جست‌وجو و انتخاب متون مناسب: فرایند بازمینی و انتخاب پژوهش در چهار مرحله انجام پذیرفت. در مرحله اول تمام منابع شناسایی شد. در مرحله دوم پژوهش‌ها براساس عنوان و کلیدواژه‌ها در چکیده مورد بررسی قرار گرفت. در مرحله سوم تمام منابع شناسایی شده مرحله قبل مورد بررسی اجمالی و درنهایت در مرحله چهارم منابع به‌صورت تفصیلی مورد بررسی قرار گرفت. درنهایت پس از چهار مرحله پالایش از میان ۹۷ مطالعه، ۳۰ مورد آن حذف و ۶۷ پژوهش برای تجزیه و تحلیل اطلاعات انتخاب شد. متون نهایی همگی در ویژگی کیفی بودن مشترک بود و به‌همین دلیل روش فراترکیب برای این پژوهش مناسب است.

گام ۴: استخراج اطلاعات از متون: در پژوهش، اطلاعات پژوهش‌ها در جدولی دسته‌بندی شد. این جدول شامل این اطلاعات بود: مؤلفه‌های حکومت‌داری از دید امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) و مؤلفان و پژوهشگران مرتبط با آن مؤلفه‌ها.

گام ۵: تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی: پژوهشگر در طول تجزیه و تحلیل به‌دنبال مطالبی است که از متون موجود پدیدار شده است. در این تحقیق ابتدا تمام مؤلفه‌ها شناسایی و در گام نهایی براساس فراوانی هر کدام از آنها در جدولی اولویت آن‌ها مشخص شد. فایده این جدول که

1. Irandoc.ac.ir
2. Noormags.ir
3. Sid.ir
4. Civilica.com
5. Magiran.ir

مشخص‌کننده تعداد تکرار هر مؤلفه است در مشخص کردن تأکید الگوها بر مؤلفه‌های مختلف است که می‌توان با توجه به این جدول به اهمیت نسبی مؤلفه‌های مختلف پی برد. گام ۶: کنترل کیفیت: در این پژوهش، روش‌های زیر برای حفظ کیفیت مطالعه در نظر گرفته شده است:

الف: بررسی دقیق و کامل منابع فارسی و لاتین
 ب: اولویت‌بندی و شناسایی دقیق مؤلفه‌های حکومتداری از دیدگاه امام‌خمينی (رحمته‌الله‌علیه)
 گام ۷: بیان یافته‌ها: در این مرحله یافته‌های پژوهش که نتیجه شش گام گذشته است در قالب ۱۴ مؤلفه حکومت‌داری از دیدگاه امام‌خمينی (رحمته‌الله‌علیه) بیان شده است. در بیان یافته‌ها، سعی شده است تبیین مناسبی از مؤلفه‌ها صورت پذیرد تا بتوان آنها را با دیگر الگوهای حکومت‌داری مقایسه کرد.

یافته‌های پژوهش

اساساً طرح الگوی حکومت‌داری و تبیین تمایز آن با دیگر الگوها، در قالب مؤلفه‌های صورت می‌پذیرد؛ از این رو در پژوهش سعی شده است تا مؤلفه‌های حکومت‌داری در پژوهش‌ها جمع‌آوری و تحلیل شود. لازم به توضیح است از ۶۷ پژوهش برگزیده در گام سوم، ۲۸ پژوهش به تبیین مؤلفه‌های حکومت‌داری از دیدگاه امام‌خمينی (رحمته‌الله‌علیه) پرداخته بود. ۳۹ پژوهش دیگر یا در زمینه مبانی و فلسفه حکومت و حکومتداری بحث و یا به تبیین یک یا دو مؤلفه حکومت‌داری از نگاه امام‌خمينی (رحمته‌الله‌علیه) پرداخته است. با بررسی ۲۸ پژوهش برگزیده، ۱۴ مؤلفه استخراج شد که فراوانی و پراکندگی آن در پژوهش‌های مختلف در جدول شماره ۲ آمده است.

جدول ۲. مؤلفه‌های حکومت‌داری از دیدگاه امام‌خمينی (رحمته‌الله‌علیه) و فراوانی آن

مبارزه با فساد	عقلانیت	امینیت و رفاه	وحدت	خدمت‌گزاری	رعایت مصلحت عمومی	نظارت و پاسخگویی	استقلال	عدالت	تربیت و تامین سعادت بشر به‌عنوان هدف حکومت	جمهوریت	نقش محوری ولی فقیه	آزادی	قانون الهی و قانون‌گرایی	تاریخ	پژوهشگران
	✓			✓		✓				✓		✓	✓	۱۳۹۱	موسوی، سید صدرالدین؛ دوردی، مسعود

تحلیلی بر مطالعات حکومت‌داری از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) با بهره‌گیری از روش فراترکیب

				✓	✓		✓		✓	✓	✓	✓	✓	۱۳۹۳	بالوی، مهدی؛ بیات، مهناز
	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	۱۳۸۷	ابوطالبی، مهدی
			✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	۱۳۹۴	بودری‌نژاد، یحیی؛ زرغ‌پیمان، شاهین؛ طاهری، حسین
						✓				✓	✓		✓	۱۳۹۴	علی‌زاده، محمد حسین؛ خاتمی، مسعود
✓	✓		✓	✓			✓	✓	✓				✓	۱۳۸۸	صدرا، علیرضا؛ کرم‌زادی، مسلم
														۱۳۸۷	یزدانی مقدم، احمدرضا
			✓		✓		✓		✓		✓	✓	✓	۱۳۹۵	عیوضی، محمد رحیم؛ مرزبان، نازنین

ادامه جدول ۲. مؤلفه‌های حکومت‌داری از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) و فراوانی آن

مبارزه با فساد	عقلانیت	امنیت و رفاه	وحدت	خدمت‌گزاری	رعایت مصلحت عمومی	نظارت و پاسخگویی	استقلال	عدالت	تربیت و تأمین سعادت بشر به‌عنوان هدف حکومت	جمهوریت	نقش محوری ولی فقیه	آزادی	قانون الهی و قانون‌گرایی	تاریخ	پژوهشگران
			✓				✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	۱۳۹۴	شاکری زوردهی، روح‌الله؛ مختاری، زینب
					✓	✓		✓		✓	✓	✓	✓	۱۳۸۲	شکوری، ابوالفضل؛ صالحی، جواد
					✓					✓	✓		✓	۱۳۷۸	محفوظی، محمد صادق
						✓		✓			✓	✓	✓	۱۳۹۲	عبدلی، خدابخش
		✓			✓		✓	✓	✓		✓	✓	✓	۱۳۹۴	جمشیدی، محمد حسین؛ صفری، مریم
✓			✓	✓	✓	✓		✓						۱۳۹۵	جاویدی، رقیه؛ بهروزی لک، غلام‌رضا
			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	۱۳۹۷	علیخانزاده، علیرضا؛ نجاری، رضا
	✓				✓				✓	✓	✓		✓	۱۳۹۴	موسوی، سید محمد
	✓							✓				✓		۱۳۸۵	نامدار، مظفر ۶
		✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓		۱۳۷۸	کوشکی، محمدصادق
											✓		✓	۱۳۷۸	شیخ‌الاسلامی، سید محسن
						✓				✓		✓	✓	۱۳۹۶	فیروزجایی، عیل؛ ناطق نوری، حمید؛ نعیمی، فرحناز
					✓						✓		✓	۱۳۹۶	شاهسوند بغدادی، پریچهره؛ عمومی، حامد؛ حسین خانی، الهام
											✓		✓	۱۳۹۷	رحمانی، محمد
	✓						✓		✓	✓		✓	✓	۱۳۹۷	جلیل زاده، دارا؛ لعل‌علیزاده، محمد

✓							✓		✓				✓	۱۳۹۸	محمودی کیا، محمد،		
														۱۳۹۵	شادمانی، مهدیه		
				✓			✓	✓		✓				۱۳۹۷	نیکنام، خسرو؛ ملانکه، سیدحسن		
							✓			✓		✓	✓	۱۳۹۹	رمضانی پور، حسین؛ اسماعیلی، محسن		
									✓	✓	✓			۱۳۸۸	موسوی، سید صدرالدین؛ درودی، مسعود		
															جمع		
				۳	۵	۳	۷	۶	۹	۱۴	۶	۱۶	۹	۱۸	۱۶	۱۴	۲۱

ویژگی‌های حکومت‌داری از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)

۱۴ مؤلفه شامل قانونگرایی (الهی)، آزادی، ولایت فقیه به‌عنوان نقش محوری در حکومت‌داری، جمهوریت و مردمگرایی، تربیت و سعادت بشر به‌عنوان هدف اصلی حکومت‌داری، عدالت، استقلال، نظارت و پاسخگویی، رعایت مصلحت عمومی، خدمتگزاری، وحدت، امنیت و رفاه، عقلانیت و مبارزه با فساد است.

رتبه‌بندی مؤلفه‌های حکومت‌داری از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)

با دسته‌بندی و رتبه‌بندی مؤلفه‌های حکومت‌داری امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) مشخص می‌شود که برقراری قانون الهی در جامعه به‌عنوان مأموریت اصلی حکومت‌داری در جایگاه اول قرار داشته و بعد از آن جمهوریت، نقش محوری ولی فقیه و برقراری عدالت در جایگاه‌های بعدی است. امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) اعتقاد دارند که آزادی در کنار نظارت بر امور مسئولان و پاسخگویی آن‌ها به‌عنوان رکن اساسی در حکومت‌داری قلمداد می‌شود. دیگر مؤلفه‌ها تربیت و تأمین سعادت بشر، رعایت مصلحت عمومی، وحدت، استقلال، خدمتگزار بودن مسئولان، عقلانیت، امنیت و رفاه و مبارزه با فساد در رتبه‌های بعدی قرار دارد.

جدول ۳. رتبه‌بندی فراوانی مؤلفه‌های حکومت‌داری از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)

ردیف	مؤلفه	فراوانی	ردیف	مؤلفه	فراوانی
۱	قانون الهی و قانونگرایی	۲۱	۸	رعایت مصلحت عمومی	۹
۲	جمهوریت	۱۸	۹	وحدت	۷
۳	نقش محوری ولی فقیه	۱۶	۱۰	استقلال	۶
۴	عدالت	۱۶	۱۱	خدمتگزاری	۶
۵	آزادی	۱۴	۱۲	عقلانیت	۵
۶	نظارت و پاسخگویی	۱۴	۱۳	امنیت و رفاه	۳

۷	تربیت و تأمین سعادت بشر	۹	۱۴	مبارزه با فساد	۳
---	-------------------------	---	----	----------------	---

رویکردها در پژوهش‌های حکومت‌داری

مدیریت دولتی اساساً موضوعی بین‌رشته‌ای است و از موضوعاتی شامل حقوق اساسی، مدیریت، علوم سیاسی، مباحث دینی و جامعه‌شناسی سرچشمه می‌گیرد؛ از این‌رو زمانی که به بحث حکومت‌داری پرداخته می‌شود، باید بررسی شود که از کدام‌یک از دیدگاه‌ها به آن پرداخته شده است. یکی از علل اختلاف در پردازش داده‌ها توسط پژوهشگران، اختلاف در رویکرد رویارویی با اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) است. با بررسی پژوهش‌ها در ارتباط با اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، چهار رویکرد مشاهده شد. میزان فراوانی پژوهش در هر کدام از این رویکردها در جدول شماره ۴ آمده است. رویکردهای چهارگانه شامل علوم سیاسی، حقوق اساسی، دینی و مدیریت دولتی است. رویکرد اول به پژوهشگران علوم سیاسی مربوط است. دانشمندان علم سیاست به مطالعه مباحثی می‌پردازند که با ایجاد و انتقال قدرت در روند تصمیم‌گیری، نقش نظام‌ها در حکومت‌داری شامل دولت‌ها و سازمانهای بین‌المللی، رفتار سیاسی و سیاست‌های عمومی سر و کار دارد. آن‌ها میزان موفقیت حکومت‌داری هر یک از دولت‌ها یا سیاست‌های مشخص را با سنجیدن بسیاری از ویژگی‌ها همچون ثبات، انصاف، رفاه و ثروت مادی و آرامش و آسایش اندازه می‌گیرند. ۳۷ پژوهش از این دیدگاه به بحث و بررسی درباره حکومت‌داری از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) پرداخته است. رویکرد دوم از دید حقوق اساسی به موضوع حکومت‌داری نگاه می‌کند. حقوق اساسی یکی از برجسته‌ترین شاخه‌های علم حقوق و زیرمجموعه حقوق عمومی و مهمترین بخش از حقوق داخلی است که در آن از ساختار حکومت در سطح کلان، رژیم سیاسی آن، وظایف و اختیارات عناصر تشکیل‌دهنده حکومت از سویی و روابط حکومت و شهروندان و حقوق و آزادی‌های بنیادین شهروندان از سوی دیگر سخن گفته می‌شود (ویژه، ۱۳۹۵). کمترین حجم از پژوهش‌ها به این رویکرد مربوط است که چهار پژوهش است. در رویکرد سوم، مباحث حکومت‌داری از مسائل دورن دینی بررسی می‌شود. بحث‌های روایی، آیات قرآن، تاریخ اسلام، فقه و... زیر بنای این رویکرد تلقی می‌شود. امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) در کتاب‌های البیع، ولایت فقیه و صحیفه امام (رحمته‌الله‌علیه)، بیشتر مسائل را از دیدگاه دینی بررسی کرده‌اند؛ از این‌رو بیشترین تعداد پژوهش (۴۰ عدد)، به آن اختصاص یافته است. رویکرد چهارم، مدیریت دولتی است. مدیریت دولتی رشته‌ای است که به مطالعه و بررسی سازمان‌های دولتی می‌پردازد. مدیریت دولتی به مطالعه چگونگی به کارگیری و اجرای علوم

اداری (مدیریت اداری) در سازمان‌ها شامل امور مالی، امور حسابداری و حسابرسی، امور اداری و کارگزینی، امور منابع انسانی، امور پشتیبانی و رفاه، امور برنامه‌ریزی و خدمات، امور تغییر و تحول اداری، امور بیمه‌ای و تأمین اجتماعی، امور تشکیلات و روش‌ها، امور مالیاتی و بودجه و دیگر امور مرتبط با مدیریت می‌پردازد و کارمندان را برای این‌گونه مشاغل آماده می‌سازد. نه پژوهش نشان می‌دهد این رویکرد نیز توجه کمی را به خود جلب کرده است.

تحلیلی بر مطالعات حکومت‌داری از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) با بهره‌گیری از روش فراترکیب

جدول ۴. رویکردهای پژوهش در بحث حکومت‌داری از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)

منبع	علوم سیاسی	حقوق اساسی	دینی	مدیریت دولتی	منبع	علوم سیاسی	حقوق اساسی	دینی	مدیریت دولتی
موسوی و دوردی، ۱۳۹۱	✓				فوزی و بابایی، ۱۳۹۱	✓		✓	
بالوی و بیات، ۱۳۹۳	✓				مقیمی، ۱۳۸۰	✓		✓	
ابوطالبی، ۱۳۸۷	✓		✓		عوض و خسروشاهی، ۱۳۹۳			✓	
بودری‌نژاد و دیگران، ۱۳۹۴			✓		آذرطوس، ۱۳۹۲			✓	
علی‌زاده و خاتمی، ۱۳۹۴			✓		خسروپناه، ۱۳۷۷			✓	
صدرا و کرم‌زادی، ۱۳۸۸	✓			✓	پزشکی، ۱۳۷۸	✓			
یزدانی مقدم، ۱۳۸۷	✓		✓		خالقیان، ۱۳۷۹			✓	
عیوضی و مرزبان، ۱۳۹۵		✓		✓	فراستی، ۱۳۷۸	✓			
شاکری زوردهی و مختاری، ۱۳۹۴				✓	رضوانی، ۱۳۸۴			✓	
شکوری و صالحی، ۱۳۸۲	✓				پرواز و دیگران، ۱۳۹۵	✓			
محفوظی، ۱۳۷۸	✓		✓		شاهسوند و دیگران، ۱۳۹۶			✓	
عبدلی، ۱۳۹۲	✓				حقیقت، ۱۳۹۴	✓		✓	
جمشیدی و صفری، ۱۳۹۴	✓		✓		ابراهیم زاده آملی، ۱۳۷۹			✓	
جاویدی و بهروزی لک، ۱۳۹۵	✓		✓		فوزی و کریمی بیرانوند، ۱۳۹۰			✓	
قاضی‌زاده، ۱۳۷۷	✓				طاهری عطار و دیگران، ۱۳۹۲			✓	
رضوانی، ۱۳۸۱	✓		✓		رنجبرزاده و جوارشکیان، ۱۳۹۳			✓	
علیخانزاده و نجاری، ۱۳۹۷	✓				مردی، ۱۳۹۷			✓	
موسوی، ۱۳۹۴	✓		✓		فرحزادی، ۱۳۹۷	✓		✓	
جعفرپیشه، ۱۳۷۸			✓		اسماعیلی و دشتکوهی، ۱۴۰۰			✓	

ادامه جدول ۴. رویکردهای پژوهش در بحث حکومت‌داری از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)

منبع	علوم سیاسی	حقوق اساسی	دینی	مدیریت دولتی	منبع	علوم سیاسی	حقوق اساسی	دینی	مدیریت دولتی
علیزاده، ۱۳۹۳			✓		مقیم، ۱۳۹۹	✓	✓		✓
نامدار، ۱۳۸۵	✓				دارا و لعل علیزاده، ۱۳۹۹			✓	✓
نامدار، ۱۳۸۳	✓				علوی مهر و علی یزدی، ۱۳۹۹			✓	
رضانزاد، ۱۳۸۶				✓	اسم حسینی، ۱۳۹۹	✓			✓
نامدار، ۱۳۸۵	✓				موحدیان و افتخاری، ۱۳۹۸			✓	
نامدار، ۱۳۸۵	✓				ارسطا و شیخ‌الملوک، ۱۳۹۵			✓	
رنجبریان، ۱۳۸۵	✓				رحمانی، ۱۳۹۷			✓	
درخشه، ۱۳۸۰	✓			✓	جلیل‌زاده و لعل علیزاده، ۱۳۹۷			✓	✓
کوشکی، ۱۳۷۸	✓				محمودی کیا، ۱۳۹۸				✓
شیخ الاسلامی، ۱۳۷۸				✓	شادمانی، ۱۳۹۵	✓			
فیروزجایی و دیگران، ۳۹۶				✓	نیکنام و ملائکه، ۱۳۹۷	✓			✓
کریمی، ۱۳۷۷	✓			✓	رمضانی‌پور و اسماعیلی، ۱۳۹۹	✓			
ابراهیمی زاده، ۱۳۸۰				✓	موسوی و درودی، ۱۳۸۸	✓			
باوند، ۱۳۸۰				✓	رکابیان و لکزایی، ۱۳۹۵	✓	✓		
حیدری، ۱۳۸۶	✓				جمع	۳۷	۴	۴۰	۹

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

یکی از مباحث کلیدی و چالش‌برانگیز، نوع حکومت‌داری و چگونگی اداره جامعه است که در سال‌های اخیر مورد توجه پژوهشگران عرصه علوم سیاسی و مدیریتی قرار گرفته است. اتخاذ رویکردهای مختلف و شکل‌گیری پارادایم‌های مختلف نشان‌دهنده افزایش اهمیت این مسئله بویژه در دوران معاصر است. شکل‌گیری مفاهیمی چون مدیریت دولتی نوین، حکمرانی خوب، حکمرانی

تحلیلی بر مطالعات حکومت‌داری از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) با بهره‌گیری از روش فراترکیب

پایداری دلیلی بر این مدعاست. از آنجا که داشتن الگوی حکومت‌داری و حکمرانی متناسب با ارزش‌های هر جامعه، ضرورتی انکارناپذیر است، لازم است الگوی حکمرانی هر جامعه‌ای متناسب با ارزش‌ها و فرهنگ آن جامعه مشخص شود. حضرت امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) به‌عنوان بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران و انقلاب اسلامی، نه تنها رهبر جامعه، بلکه نظریه‌پرداز انقلاب بوده و برای اداره جامعه مطالب زیادی را بیان کرده‌اند و صاحب‌نظر و نیز دارای نظام فکری هستند. به‌منظور فهم الگوی حکومت‌داری از دید امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، اندیشمندان زیادی در طول سال‌های پس از انقلاب قلم‌فرسایی کرده‌اند. در این پژوهش ۶۷ مقاله و سند علمی مورد تحقیق و بررسی قرار گرفت. با بررسی تعداد پژوهش‌ها (نمودار شماره ۱)، مشخص می‌شود که آنها در دهه ۸۰ دچار افت و دوباره در دهه ۹۰ تعداد آنها بیشتر شده است.

حضرت امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) در طول سالهای ۱۳۳۱ تا ۱۳۶۸ در منابع مختلف، اندیشه حکومت‌داری خود را تبیین و تشریح کرده‌اند. این اندیشه در منابعی همچون صحیفه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، البیع، حکومت اسلامی و... قابل مطالعه، مذاقه و بهره‌برداری است. پژوهش‌ها درباره‌ی اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) در حوزه حکمرانی نیز نشان می‌دهد پژوهشگران با مراجعه به این کتاب‌ها و تحلیل آنها در تبیین دیدگاه ایشان سعی کرده‌اند.

با بررسی پژوهش‌ها، دریافت شد که پژوهشگران در مجموع به ۱۴ مؤلفه، ذیل الگوی حکومت‌داری امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) اشاره کرده‌اند. این ۱۴ مؤلفه شامل قانونگرایی (الهی)، آزادی، ولایت فقیه به‌عنوان نقش محوری در حکومت‌داری، جمهوریت و مردم‌گرایی، تربیت و سعادت بشر به‌عنوان هدف اصلی حکومت‌داری، عدالت، استقلال، نظارت و پاسخگویی، رعایت مصلحت عمومی، خدمت‌گزاری، وحدت، امنیت و رفاه، عقلانیت و مبارزه با فساد است.

پرتکرارترین مؤلفه، قانونگرایی الهی است. همان‌طور که هر الگوی حکومت‌داری، مبانی ایدئولوژیکی دارد، امام (ره)، مبانی نظری و ایدئولوژیکی حکومت‌داری مطلوب را شریعت الهی و اساساً وظیفه و مأموریت آن را اجرای قوانین اسلام می‌داند؛ لذا به‌نظر می‌رسد از آنجا که امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) بر این موضوع تأکید فراوانی کرده‌اند، بیشترین اشارات در پژوهش‌ها به این مؤلفه است؛ پس از آن، مؤلفه‌های جمهوریت و نقش محوری ولی فقیه پر تکرارتر است. حضرت امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) معتقد هستند زمانی ارکان دین در جامعه پابرجا است که حکومت به خواست مردم و با نقش محوری ولایت فقیه همراه باشد. امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، اولوالامر را «ولایت فقیه» می‌دانند و برای اثبات آن، دلایل عقلی و نقلی کافی ارائه می‌کنند. البته منظور امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) از

ولایت (حکومت) فقیه، امر اجرایی نیست، بلکه از نوع هدایت و نظارت بر حرکت کل نظام است. امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) در زمینه مفهوم جمهوریت بیان کرده‌اند که جمهوری به معنای اتکا به آرای اکثریت و اسلامی به مفهوم ابتدای بر قانون اسلام است؛ لذا حکومت جمهوری اسلامی هم جمهوری است مثل دیگر جمهوری‌ها، لکن قانونش قانون اسلام است؛ بنابراین سه گانه قانونگرایی الهی، ولایت فقیه و جمهوریت را می‌توان پایه‌های اساسی حکومتداری مطلوب از دیدگاه ایشان دانست.

در نهایت مؤلفه پرتکرار و مورد تأکید امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) در این پژوهش‌ها مفهوم عدالت است. از آنجا که امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) انگیزه تشکیل حکومت را گسترش عدالت می‌داند، تبیین مستقیم و فراوانی از این مسئله در پژوهش‌های این حوزه وجود دارد. پژوهشگران متعددی، یکی از مؤلفه‌های اصلی حکومتداری را از دیدگاه ایشان عدالت بر شمرده‌اند.

از سوی دیگر با بررسی پژوهش‌ها در ارتباط با اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) چهار رویکرد مشاهده شد. رویکردهای چهارگانه شامل علوم سیاسی، حقوق اساسی، دینی و مدیریت دولتی است. همان‌طور که در جدول شماره ۴ آمده، بیشترین تعداد پژوهش در تبیین حکومتداری از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) با رویکرد دینی و علوم سیاسی صورت گرفته و کمترین پژوهش به تحقیقات در زمینه مدیریت دولتی و حقوق اساسی مربوط است؛ لذا در این زمینه ضعف‌های زیادی وجود دارد.

باتوجه به این مطالب پیشنهادهای ذیل مطرح می‌شود:

- باتوجه به پرداخت کم پژوهش‌ها از دیدگاه مدیریت دولتی در اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) که امکان مقایسه را با دیگر نظریه‌های مدیریت دولتی بخوبی فراهم نمی‌کند، پیشنهاد می‌شود این پژوهش‌ها توسط پژوهشگران حوزه مدیریت دولتی تکمیل شود.

- باتوجه به مباحث سال‌های اخیر درباره احتمال طرح تغییر نظام، پیشنهاد می‌شود تحقیقات مربوط به حوزه حقوق اساسی توسعه یابد.

- پیشنهاد می‌شود مطالعه‌ای مشابه عنوان این مقاله با تمرکز بر اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدضله‌العالی) صورت پذیرد.

فهرست منابع:

الف) منابع فارسی

- آذرطوس، سیده عالیہ (۱۳۹۲)، غایت اصلی حکومت دینی از دیدگاه اسلام، معرفت، ش ۱۸۴: ۶۳ تا ۸۰.
- ابراهیمی‌زاده، نبی‌الله (۱۳۸۰)، دین در اندیشه امام‌خمینی (رحمته‌الله‌علیه) (۲): نهاد حکومت در تفکر دینی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، مریان، ش ۲، صص: ۱۵ تا ۲۷.
- ابراهیم‌زاده آملی، نبی‌الله (۱۳۷۹)، منشأ مشروعیت حکومت در اندیشه سیاسی اسلام و امام‌خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، حکومت‌سالاری، ش ۱۶، صص: ۱۰۶ تا ۱۲۴.
- ابوطالبی، مهدی (۱۳۸۷)، اهداف و اصول حاکم بر حکومت اسلامی از دیدگاه حاج آقا نورالله اصفهانی و امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، معرفت، س ۱۷، ش ۱۲۴.
- ارسطا، محمدجواد؛ شیخ‌الملوک، حسین (۱۳۹۵)، ادله عقلایی لزوم مشورت در حکومت اسلامی با رویکردی بر سیره امام‌خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، پژوهشنامه متین، ش ۷۳، صص: ۱ تا ۱۴.
- اسماعیلی، محمدمهدی؛ دشتکوهی، محسن (۱۴۰۰)، مبانی معرفتی جمهوریت در اندیشه سیاسی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، سیاست، ش ۵۷، صص: ۱ تا ۱۸.
- اسم حسینی، غلامرضا (۱۳۹۹)، مبانی اخلاقی حقوق شهروندی در اندیشه سیاسی امام‌خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی، ش ۸۵، صص: ۱۰۱۵ تا ۱۰۳۰.
- امیری، علینقی و عابدی جعفری، حسن (۱۳۹۲)، مدیریت اسلامی، رویکردها، تهران: سمت.
- بالوی، مهدی؛ بیات، مهناز (۱۳۹۳)، اندیشه حکمرانی و مبنای مشروعیت سیاسی دولت از دیدگاه آیت‌الله العظمی امام‌خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، پژوهش‌های فقهی، دوره ۱۰، ش ۳.
- باوند، نعمت‌الله (۱۳۸۰)، رابطه ماوراء الطبیعه با جامعه و حکومت در اندیشه امام‌خمینی (رحمته‌الله‌علیه): گفتمان فکری - سیاسی امام‌خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، اندیشه انقلاب اسلامی، پیش‌شماره، صص: ۷۱ تا ۸۶.
- بوذری‌نژاد، یحیی؛ زرعیما، شاهین؛ طاهری، حسین (۱۳۹۴)، بررسی تطبیقی ویژگی‌های حکومت اسلامی از دیدگاه امام‌خمینی (رحمته‌الله‌علیه) و سید قطب، نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان، س ۵، ش ۱.
- پرواز، محسن؛ کرمی، مصطفی؛ حیدرپور، ماشاالله (۱۳۹۵)، کرامت انسانی و حق شهروندی در

- اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، سپهر سیاست، ش ۸، صص: ۷ تا ۲۱.
- پزشکی، محمد (۱۳۷۸)، شرایط حکومت دینی به قرائت امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، علوم سیاسی، ش ۵، صص: ۴۰۶ تا ۴۴۱.
- پورعزت، علی اصغر (۱۳۹۲)، مبانی مدیریت دولتی، تهران: انتشارات سمت.
- پورفرد، مسعود (۱۳۸۴)، مردم‌سالاری دینی، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- سهرابی، بابک؛ اعظمی، امیر و یزدانی، حمیدرضا (۱۳۹۰)، آسیب‌شناسی پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه مدیریت اسلامی با رویکرد فراترکیب، چشم‌انداز مدیریت دولتی، ش ۶: ۹ تا ۲۴.
- جاویدی، رقیه؛ بهروزی لک، غلام‌رضا (۱۳۹۵)، شاخص‌های نظام سیاسی مطلوب از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) و آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، سیاست متعالیه، ش ۱.
- جعفرپیشه، مصطفی (۱۳۷۸)، امام خمینی و مبانی فکری حکومت اسلامی، حکومت اسلامی، ش ۱۴، صص: ۱۴۰ تا ۱۷۰.
- جلیل‌زاده، دارا؛ لعل‌علیزاده، محمد (۱۳۹۷)، الگوی مطلوب حکمرانی از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) و سید قطب؛ بررسی تفاوتها و شباهتها، ش ۱۲، صص: ۹ تا ۳۰.
- جمشیدی، محمدحسین؛ صفری، مریم (۱۳۹۴)، رسالت و کارکرد اعتلابخشی حکومت از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، رهیافت انقلاب اسلامی، ش ۳۲.
- حجازی‌فر، سعید؛ رهنورد، فرج‌اله؛ لطیفی، میثم و طهرپور کلانتری، حبیب‌الله (۱۳۹۶)، بررسی مطالعات حاکمیت اسلامی در ایران با استفاده از روش فراترکیب، فصلنامه علمی - پژوهشی مدیریت سازمانهای دولتی، دوره ۶، ش ۱، صص: ۸۲ - ۶۳.
- حقیقت، سیدصادق (۱۳۹۴)، نقش مصلحت در حکومت اسلامی از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، اندیشه سیاسی در اسلام، ش ۶، صص: ۸۹ تا ۱۰۶.
- حیدری، حمید (۱۳۸۶)، حکومت توسط قانون در اندیشه سیاسی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، علوم سیاسی، ش ۳۹ و ۴۰، صص: ۵۳ تا ۷۴.
- خالقیان، فضل‌الله (۱۳۷۹)، مبانی حکومت اسلامی در اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، رشد آموزش قرآن و معارف اسلامی، ش ۴۱، صص: ۲۵ تا ۲۹.
- خانی، علی؛ علی‌احمدی، علیرضا؛ امینی، محمد تقی؛ زارع، ساسان (۱۳۹۹)، طراحی مدل فراتلفیق کنترل راهبردی با رویکرد سیستمی، سیاست‌های راهبردی و کلان، دوره ۸، ش ۳، صص: ۳۹۷ تا

- خسروپناه، عبدالحسین (۱۳۷۷)، امام خمینی و چالش‌های نظری حکومت ولایی، مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی، ش ۶، صص: ۹ تا ۲۱.
- دارا، جلیل؛ لعل‌علیزاده، محمد (۱۳۹۹)، نسبت عدالت و کارآمدی نظام سیاسی در اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان، ش ۱۹، صص: ۲۷۳ تا ۲۹۴.
- درخشه، جلال (۱۳۸۰)، تبارشناسی نظریه حکومت در اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، علوم سیاسی، ش ۱۳، صص: ۲۰۶ تا ۲۲۵.
- رحمانی، محمد (۱۳۹۷)، بررسی آرا و اندیشه‌های امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) درباره حکومت اسلامی، نشریه مطالعات راهبردی علوم انسانی و اسلامی، ش ۱۳، صص: ۱ تا ۱۶.
- رضانژاد، عزالدین (۱۳۸۶)، پیامبر اعظم صل‌الله‌علیه و آله و تشکیل حکومت در دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، اندیشه تقریب، ش ۱، صص: ۱۲۳ تا ۱۳۰.
- رضوانی، محسن (۱۳۸۴)، کارآمدی حکومت اسلامی در اندیشه سیاسی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، مطالعات انقلاب اسلامی، ش ۱، صص: ۱۸۳ تا ۲۱۶.
- رضوانی، محسن (۱۳۸۱)، کارآمدی دولت در اندیشه سیاسی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، مجله علوم سیاسی، س ۵، ش ۱۹.
- رکابیان، رشید؛ لکزایی، نجف (۱۳۹۵)، نظریه دولت مطلوب در اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، پژوهشنامه انقلاب اسلامی، س ۶، ش ۲، صص: ۱۲۱ تا ۱۴۲.
- رمضانی پور، حسین؛ اسماعیلی، محسن (۱۳۹۹)، جایگاه حقوق شهروندی در سبک سیاسی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) و آیت‌الله خامنه‌ای با تمرکز بر سه مؤلفه حق آزادی عقیده و بیان، حق مشارکت در تعیین سرنوشت و حق تحزب و تشکل، جامعه‌شناسی سیاسی ایران، ش ۱۲، صص: ۱ تا ۳۰.
- رنجبرزاده، فرزانه؛ جوارشکیان، عباس (۱۳۹۳)، مقبولیت و مشروعیت رهبر حکومت اسلامی در اندیشه ملاصدرا و امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، مطالعات سیاسی، ش ۲۴، صص: ۱۳ تا ۱۵۲.
- رنجبریان، مهدی (۱۳۸۵)، اندیشه حکومت اسلامی، نقطه عطفی در نهضت امام خمینی (نگاهی تاریخی به کتاب حکومت اسلامی)، پانزده خرداد، ش ۸، صص: ۱۱ تا ۴۵.
- شادمانی، مهدیه (۱۳۹۵)، حقوق شهروندی از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، پژوهش‌نامه

حقوق بشری، ش ۵، صص: ۹ تا ۲۲.

شاکری زواردهی، روح‌الله؛ مختاری، زینب (۱۳۹۴)، تحلیل و بررسی نظریه وجوب تحصیل حکومت در دوران غیبت در اندیشه امام‌خمينی (رحمته‌الله‌عليه)، پژوهش‌های انقلاب اسلامی، س ۴، ش ۱۵.

شاهسوند بغدادی، پریچهره؛ عمومی، حامد؛ حسین‌خانی، الهام (۱۳۹۶)، مقایسه اندیشه سیاسی شیخ فضل‌الله نوری و امام‌خمينی (رحمته‌الله‌عليه) درباره حکومت در زمینه مبانی فقهی، حدود اختیارات، نقش روحانیت، مشروعیت، مصلحت و قانون‌گذاری، پژوهشنامه انقلاب اسلامی، س ۷، ش ۳، صص: ۵۹ تا ۸۰.

شکوری، ابوالفضل؛ صالحی، جواد (۱۳۸۲)، جایگاه گفتمان جمهوریت در اندیشه سیاسی امام‌خمينی (رحمته‌الله‌عليه) و تأویل‌های مترتب بر آن، علوم انسانی دانشگاه الزهرا (سلام الله عليه)، ش ۴۶ و ۴۷.

شیخ‌الاسلامی، سیدمحسن (۱۳۷۸)، حکومت اسلامی و رهبری آن از نظر امام‌خمينی (رحمته‌الله‌عليه)، حکومت اسلامی، ش ۱۲، صص: ۲۴ تا ۴۴.

صدرا، علیرضا؛ کرم‌زادی، مسلم (۱۳۸۸)، بررسی کارآمدی حکومت از دیدگاه امام‌خمينی (رحمته‌الله‌عليه)، حکومت اسلامی، ش ۵۳.

طاهری عطار، غزاله؛ سعدآبادی، علی‌اصغر؛ پورعزت، علی‌اصغر (۱۳۹۲)، ملت‌سازی در اندیشه و اخلاق حکمرانی امام‌خمينی (رحمته‌الله‌عليه)، مدیریت اسلامی، ش ۵، صص: ۱۹۳ تا ۲۱۸.

عبدلی، خدابخش (۱۳۹۲)، رابطه آزادی و انتقاد سیاسی در حکومت اسلامی با تأکید بر اندیشه امام‌خمينی (رحمته‌الله‌عليه) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، فرهنگ پژوهش، ش ۱.

علوی مهر، حسین؛ علی‌یزدی، سید بهادر (۱۳۹۹)، مبانی حکومت در قرآن و سنت از دیدگاه امام‌خمينی (رحمته‌الله‌عليه)، قرآن و علم، س ۱۴، ش ۲۶، صص: ۲۹۵ تا ۳۱۶.

علیزاده، محمد حسن (۱۳۹۳)، بررسی نظریه ولایت فقیه و تئوری حکومت اسلامی امام‌خمينی (رحمته‌الله‌عليه) در کتاب تحریرالوسیله، تاریخ پژوهی، ش ۵۹، صص: ۸۱ تا ۹۳.

علیزاده، محمدحسین؛ خاتمی، مسعود (۱۳۹۴)، بررسی دیدگاه‌های امام‌خمينی (رحمته‌الله‌عليه) در دو کتاب کشف‌اسرار و تحریرالوسیله با تکیه بر نظریه ولایت فقیه و تئوری حکومت اسلامی، رهیافت تاریخی، ش ۱۱.

تحلیلی بر مطالعات حکومت‌داری از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) با بهره‌گیری از روش فراترکیب

عوض، صالح؛ خسروشاهی، سیدهادی (۱۳۹۳)، طرح حکومت اسلامی در اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) و سید قطب؛ مصر و ایران، قطب و امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) زمانه، ش ۱۲۸ و ۱۲۹، صص: ۹۴ تا ۹۷.

عیوضی، محمد رحیم؛ مرزبان، نازنین (۱۳۹۵)، بررسی مؤلفه‌های حکمرانی خوب از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، مطالعات سیاسی جهان اسلام، ش ۱.

فیروزجایی، علی؛ ناطق نوری، حمید؛ نعیمی، فرحناز (۱۳۹۶)، تحلیل گفتمان دیدگاه‌های امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) درباره حقوق متقابل حکومت و مردم، جستارهای سیاسی معاصر، س ۸، ش ۳، صص: ۱۲۳ تا ۱۴۴.

فراتی، عبدالوهاب (۱۳۷۸)، مفهوم حکومت اسلامی و جمهوری اسلامی از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، علوم سیاسی، ش ۵، صص: ۲۲۱ تا ۲۴۳.

فرحزادی، امیر (۱۳۹۷)، حکومت سالاری بر مبنای ولایت فقیه استراتژی انقلابی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، تاریخ نو، ش ۲۴، صص: ۱۲۶ تا ۱۴۳.

فوزی، یحیی؛ بابایی، حسین (۱۳۹۱)، راهکارهای درونی و بیرونی نظارت در حکومت اسلامی با تأکید بر آرای امام خمینی (قدس سره)، پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ش ۲، صص: ۶۳ تا ۸۶.

فوزی، یحیی؛ کریمی بیرانوند، مسعود (۱۳۹۰)، نقش حکومت در تربیت؛ بررسی مقایسه‌ای دیدگاه افلاطون و امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، اسلام و پژوهش‌های تربیتی، ش ۵، صص: ۱۳۳ تا ۱۶۲.

فلسفی، علی؛ معمارزاده طهرانی، غلامرضا؛ موسی‌خانی، محمد؛ الوانی، سید مهدی (۱۳۹۵)، ارائه الگوی کرامت انسانی کارکنان در اسلام، مدیریت اسلامی، س ۲۴، ش ۴، صص: ۴۳ - ۷۴.

قاضی‌زاده، کاظم (۱۳۷۷)، اندیشه‌های فقهی - سیاسی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، تهران: مرکز تحقیقات استراتژیک ریاست جمهوری.

کریمی، محسن (۱۳۷۷)، «سیاست و حکومت در نظریه سیاسی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)»، مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی، ش ۶، صص: ۳۵ تا ۵۲.

کوشکی، محمدصادق (۱۳۷۸)، سیاست و مبانی حکومت مطلوب در وصیتنامه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی، ش ۱۱، صص: ۴۷ تا ۶۳.

محموظی، محمدصادق (۱۳۷۸)، حکومت در اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، کیهان فرهنگی، ش ۱.

محمودی کیا، محمد (۱۳۹۸)، حکمرانی شایسته در اندیشه و عمل سیاسی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، اندیشه سیاسی در اسلام، ش ۱۹، صص: ۵۷ تا ۸۲.

موحدیان، میلاد؛ افتخاری، اصغر (۱۳۹۸)، عوامل مؤثر در مشروعیت حکومت ولایت فقیه از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ش ۳۰، صص: ۲۰۹ تا ۲۳۴.

مرندی، الهه (۱۳۹۷)، نقش و جایگاه مردم در ساختار جامعه در اندیشه اجتماعی فقهای معاصر با تأکید بر آرای امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان، ش ۱۵، صص: ۱۸۵ تا ۲۰۱.

مقیمی، غلام‌حسن (۱۳۸۰)، مقایسه اندیشه سیاسی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) و محقق نایینی در مورد نقش مردم، ش ۶: ۷۷ تا ۹۶.

مقیمی، غلامحسین (۱۳۹۹)، ساختار حکومت اسلامی - ولایی و شبکه درونی آن با تأکید بر دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) و امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، فقه و سیاست، ش ۱: ۶۲ تا ۹۳.

موسوی، سید صدرالدین؛ درودی، مسعود (۱۳۸۸)، نظام سیاسی در دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) و علامه نایینی (بررسی مقایسه‌ای مؤلفه‌های شکلی و محتوایی نظام سیاسی دوران غیبت)، پژوهشنامه متین، ش ۴۴، صص: ۱۲۵ تا ۱۵۰.

موسوی، سید محمد (۱۳۹۴)، جایگاه مصلحت در حکومت اسلامی با تأکید بر اندیشه فقهی - سیاسی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، حکومت اسلامی، ش ۷۵، صص: ۳۵ تا ۶۶.

موسوی، سید صدرالدین؛ درودی، مسعود (۱۳۹۱)، نقش و جایگاه مردم در حکومت اسلامی در اندیشه سیاسی امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) و شهید صدر (مقایسه مبانی نظری و مؤلفه‌های ذهنی و عینی مردم سالاری)، رهیافت انقلاب اسلامی، ش ۲۰، صص: ۲۱ - ۳۸.

میدری، احمد (۱۳۸۳)، تغییر در سیاست‌های بانک جهانی و پیدایش نظریه حکمرانی خوب، فصلنامه مفید، ش ۴۲.

نامدار، مظفر (۱۳۸۵)، امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، انقلاب اسلامی و شالوده‌شکنی سیطره گفتمان‌های رسمی در حوزه سیاست (۷) / امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، فقیه شیعه و بازآفرینی زبان فکری جدید در سیاست، پانزده خرداد، ش ۹: ۷۶ تا ۱۰۷.

نامدار، مظفر (۱۳۸۳)، امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، انقلاب اسلامی و شالوده‌شکنی سیطره گفتمان‌های رسمی در حوزه سیاست (۱)، پانزده خرداد، ش ۱، صص: ۱۲ تا ۲۶.

تحلیلی بر مطالعات حکومت‌داری از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) با بهره‌گیری از روش فراترکیب

نامدار، مظفر (۱۳۸۵)، امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، انقلاب اسلامی و شالوده‌شکنی سیطره گفتمان‌های رسمی در حوزه سیاست (۶) انقلاب اسلامی انقلاب معنویت، عقلانیت و عدالت، پانزده خرداد، ش ۸: ۸۶ تا ۱۱۳.

نامدار، مظفر (۱۳۸۵)، امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، انقلاب اسلامی و شالوده‌شکنی سیطره گفتمان‌های رسمی در حوزه سیاست (۸)، انقلاب اسلامی، انقلاب بازاندیشی خردورزانه، پانزده خرداد، ش ۱۰: ۶۶ تا ۹۳.

نصرت‌پناه، محمدصادق؛ بخشی، مسعود (۱۳۹۷)، الگوی جهانشمول حکمرانی اسلامی در اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) با تکیه بر نظریه اعتباریات، تهران: دانشگاه امام صادق (علیه السلام)، چ اول.

نیکنام، خسرو؛ ملائکه، سید حسن (۱۳۹۷)، حکومت از دیدگاه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) و آیت‌الله بروجردی (ره)، مطالعات علوم سیاسی، حقوق و فقه، دوره چهارم، ش ۱، صص: ۱۱۵ تا ۱۳۳.

ویژه، محمدرضا (۱۳۹۵)، کلیات حقوق اساسی، تهران: سمت.

یزدانی مقدم، احمد رضا (۱۳۸۷)، بررسی مقایسه‌ای حکومت و مصلحت در اندیشه امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه) و علامه طباطبایی، مطالعات انقلاب اسلامی، ش ۱.

یعقوبی، نور محمد (۱۳۸۹)، مدیریت دولتی (سیر اندیشه‌های نوین)، تهران: انتشارات سمت.

ب) منابع خارجی و وبگاه‌ها

Craggs, Holly & Catherine Kelly (2018), Adolescents' experiences of school belonging: a qualitative meta-synthesis, *Journal of Youth Studies*, pp 1-15

Levitt, Heidi M. & Michael Bamberg & John W. Creswell & David M. Frost & Ruthellen Josselson & Carola Suárez-Orozco (2018), *Journal Article Reporting Standards for Qualitative Primary, Qualitativ Meta-Analytic, and Mixed Methods Research in Psychology: The APA Publications and Communications Board Task Force Report*, American Psychological Association 2018, Vol. 73, No. 1, pp 26-46

Naseri, Zahra & Alireza Noruzi (2018), Content Marketing Process Model: A Meta-Synthesis of the Literature, *Webology*, Volume 15, Number 1, June, 2018, pp 8-18

Ruhanen, Lisa; Scott, Noel; Ritchie, Brent; Tkaczynski, Aaron (2010), Governance: a review and synthesis of the literature, *Volume 65, Number 4*, 2010, pp. 4-16(13)

Sandelowski, Margarete. & Barroso, Julie. (2007). Handbook for Synthesizing Qualitative Research. New York: Springer.

An Analysis of Governance Studies from the Views of Imam Khomeini(RA) Using the Meta-Mixed Method

*Davood Hosseinpoor*¹
*Vajhullah Ghorbani*²
*Behrooz Rezaeimanesh*³
*Alireza Alikhanzadeh*⁴

ABSTRACT

To have a special governance model has always been a serious subject of the scholars and experts of political science and public administration from the very beginning of the Islamic revolution. The founder of the Islamic Republic of Iran and the Islamic Revolution, Imam Khomeini, was not only the leader of community, but the theorist of the revolution as well; therefore, his views on governance model should be clarified. Due to the purpose of the research, which is a review and analysis of the researches in the field of governance based on the ideas of Imam Khomeini, the research follows a meta-mixed method. 97 researches were identified for this research, out of which 67 papers and scientific documents were selected to be analyzed. Of these 67 researches, 28 ones were devoted to the components of governance, and 39 researches related to the bases and description of single components. In the meantime, 14 factors were identified including (divine) legalism, freedom, Velayat Faqih, as playing essential roles in governance; republic system and popularism, training and human well-being, as the main goals of governance; justice, independence, supervision and accountability, public interest, service, unity, security and prosperity, rationality and fighting against corruption. On the other hand, reviewing Imam Khomeini's thought resulted in four approaches including political science, constitutional law, religion, and public administration.

Keywords: Governance from Imam Khomeini's point of view, components of governance in Imam Khomeini's thought, republic system and people's votes in Imam Khomeini's governance.

-
1. Corresponding author, associate professor at the Department of Public Administration, Faculty of Management, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran hosseinpour@atu.ac.ir
 2. Associate Professor at the Department of Public Administration, Faculty of Management, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran ghorbanizadeh@atu.ac.ir
 3. Associate professor at the Department of Public Administration, Faculty of Management, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran rezaeemanesh@gmail.com
 4. Associate professor at the Department of Public Administration, Faculty of Management, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran rezaeemanesh@gmail.com